

УДК 7.01: 009 (100)

ФЕНОМЕН ЕНЕРГЕТИЧНОСТІ ЛЮДСЬКОЇ МОВИ

Манакін В.М.

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

Статтю присвячено дуже цікавій та загадковій проблемі енергетичного феномену людської мови. Автор пропонує пошук секрету цього явища, базуючись на інтердисциплінарному підході із залученням даних квантової теорії фізики.

Ключові слова: мова засобів інформації, енергія, сугестивна лінгвістика

Мова засобів масової інформації, публічних виступів, художніх творів, сакральних текстів і навіть побутового спілкування у тій чи іншій мірі містить приховані енергетичні флюїди, певні сугестивні властивості, які кожен з нас відчуває, але не може пояснити і обґрунтувати. Над цим зараз активно почали працювати лінгвісти, психологи, фахівці з теорії масової комунікації, вчені інших галузей знань.

Ще з часів В. фон Гумбольдта хрестоматійним стало його твердження про те, що «мова є не продуктом діяльності (Ergon), а діяльністю (Energia)». Проте і дотепер майже відсутні будь-які пояснення енергетичної властивості мови, яку видатний німецький мислитель-мовознавець вважав незаперечною. У більшості випадків ця теза вченого трактувалась відносно мовної або мовленнєвої діяльності взагалі, а латинське уточнення Energia сприймалось як наукова метафора. Однак в працях В. фон Гумбольдта можна знайти іще чимало підтверджень глибоко усвідомленого сприйняття людської мови не тільки як «духу» (нім. Geist), хоча і це поняття також є проявом психоенергетичної субстанції, а і власне енергії у вимірах соціального та індивідуального підсвідомого. Ось деякі з них: «Мова – це об'єднана духовна енергія народу, чарівним способом закарбована у певних звуках, у цьому вигляді та через взаємозв'язок своїх звуків зрозуміла всім мовцям і збуджуюча в них приблизно однакову енергію» [6, с. 349]; «... мова цілком залежить від підсвідомої енергії, яка приводить в дію людську індивідуальність» [6, с. 227, 228] (підкреслення наші. – В.М.). Більше того, Гумбольдт вбачав безпосередню зумовленість рівня розвитку мови її гармонійності ступенем «потужності синтезу» акту діяльності духу як «енергетичного стимулятора» мови і загального ладу мови [6, с. 196-197]. Найбільший прояв такої гармонії він відмічав, зокрема, у санскриті.

Приблизно через сто років після Гумбольдта російський філолог і філософ О.Ф. Лосев висуває власну феноменологічну концепцію Слова, в якому співіснують „фізична енергема” і „ноематична енергема”. У першому сенсі „... Слово є... легким і невидимим, повітряним організмом, що наділене магичною силою щось

особливе значити, у якісь особливі глибини проникати та незримо творити великі події. Ці невагомі та невидимі для безпосереднього відчуття організми літають майже миттєво... вони пробиваються до глибин нашого мозку, виробляють там небувалі реакції, і вже через це одне є щось магічне в природі слова...” [10, с. 67]. „Ноематична енергема”, тобто енергема змістового плану, залежить не тільки від „смиислового світла”, що проливає на слово позначуваний ним предмет, а й від самого суб’єкта думки, котрий усвідомлює себе в слові. Найважливішим в імені є для філософа те, що воно містить енергію сутності речі: „Іменем ми і називаємо енергію сутності речі” [10, с. 185].

Всередині ХХ століття В.І. Вернадський, не гуманітарій, а геофізик, який дав наукове обґрунтування ноосфери як особливої форми біогенезу у вигляді планетарного розуму, людську мову на рівні ноосфери називає „енергією людської культ ури” [4, с. 35]. І навряд чи цей висновок В.І. Вернадського також слід звести до простої метафори не тільки з огляду на природничий напрям його наукової діяльності, а перш за все з точки зору самого розуміння ним ноосфери, яка є вінцем біосфери – матеріально-енергетичної оболонки Землі, тобто явищем космічного характеру [4, с. 172].

Судження про людську мову як енергетичне явище можна знайти у багатьох інших джерелах – наукових, трансцендентних, сакральних, поетичних. Щодо останнього покажемо є відомий вірш М. Гумільова „Слово”, в якому у поетичній формі стисло викладено давній міф про магічну дію слова, коли „Солнце ост анавливали словом, //Словом разрушали города».

Що об’єднує подібні думки? Чи в змозі ми їх пояснити не тільки уможлядно (метафізично, тобто на феноменологічному рівні), а спираючись також на наукові припущення? Чому і як, зрештою, ми відчуваємо незриму енергетичну дію слова і мови в цілому і чи існує вона взагалі? Спробуємо наблизитись до відповіді на ці дуже непрості запитання.

Перш за все наголосимо на тому, що усі міркування у сфері зазначеної проблеми слід сприймати у площині гіпотетичних припущень, а почасти – аксіоматичних постулатів. І те, і інше не означає віддаленості від науки. Це, очевидно, той випадок, коли незаперечні практичні докази не завжди можуть бути мірилом перевірки теоретичних положень. Тут ми цілком погоджуємось з думкою відомого сучасного американського фізика-теоретика Девіда Дойча про те, що «насправді теорії починаються з недоведених гіпотез, що виникли у чиємусь розумі і, як правило, випереджають спостереження» [8, с. 35].

Отже, наші теоретичні припущення щодо особливої енергетичної сутності слова і енергетичної властивості мови в цілому базуються на трьох основних складниках обґрунтування: лінгвофілософському, фізичному (в частині квантової теорії) і нейропсихолінгвістичному.

1. Енергетика слова в аспекті лінгвофілософії. Лінгвофілософія, у свою чергу, передбачає більш широкий спектр розгляду мови, де поєднуються в одне ціле декілька взаємозумовлених методологій, серед яких: власне філософія, теософія, метафізика, феноменологія та інші, дотичні до них галузі знань.

Хронологічно першими джерелами, що містять вказівки щодо особливої ролі Слова в житті людини і буття, є релігійні, а згодом і теософські. Відоме «Спочатку було Слово...» з Євангелія від Іоанна є підтвердженням цього. Традиційна релігійна

думка розуміє під Словом не «мовну одиницю», а дещо більше: ідею, дух, першооснову і першопричину буття усього. Безпосереднє єднання Слова та імені Творця відбивають давньоєврейські та давньогрецькі, тобто первинні в плані писемної фіксації Біблії, еквіваленти «слова», які мали й інші значення: 'дух', 'ідея', 'розум', 'діло' та ін., про що ми вже писали [11, с.268-275]. Саме в палітрі цих смислів феномен Слова трактує класична теософія.

Показовими в цьому відношенні є праці Павла Флоренського, Сергія Булгакова, Володимира Соловйова, Миколи Бердяєва, які крізь призму божественної сутності Слова пояснювали його магічні та енергетичні властивості. На думку П. Флоренського: «Слово є магічним і слово є містичним. Розглянути, в чому магічність слова, це значить зрозуміти, як саме і чому словом можемо ми впливати на світ» [13, с. 252-253]. І далі: «... слово народилося у суспільне середовище від слова-творця або, точніше, слова-культуратора, яке було раніше. От чому магічно потужне слово не потребує ... індивідуально-особистісного напруження волі або ж навіть чіткого усвідомлення його смислу. Воно саме концентрує енергію духу» [13, с. 273]. Особливої уваги П. Флоренський приділяв, як відомо, власним іменам, які мають найбільший градус енергетики.

С. Булгаков зі своїх діалектико-теософських позицій великого значення надавав прамовам, розглядаючи їх як священне та реально дієве підґрунтя кожної мови. Саме тому, вважав він, у живих мовах завжди лишається можливість священних, магічних та вражаючих людей слів: «Слова ніколи не є лише «слова, слова, слова» (як же це схоже на відомий вірш Тараса Шевченка! – В.М.); вони завжди є якоюсь силою...; певний магізм (або чародійство) властиве слову; слова мають силу, вони суть дія... З огляду на те, що енергія слова (Підкреслено мною. – В.М.) є найбільш дієвою, такою, що проникає до онтологічного кореню речей, небезпека зловживання словом є більшою, ніж при заняттях з динамітом, який може зруйнувати лише зовнішню оболонку, але не внутрішнє зерно буття» [3, с.194-195].

Подібні думки висловлювали й інші відомі філософи та релігійні діячі. Схожі концепції відбивають також східні, зокрема ведійські, вчення, на чому в межах статті ми не можемо зупинитися. Надприродне, неземне (космічне) розуміння Слова покладене і в основу давньогрецького філософського уявлення про Логос як загальний закон, основу світа і гармонії (Геракліт). Згідно вченню стоїків, Логос – це світовий розум, тонкоматеріальна (ефірно-вогненна) душа космосу, якій підкоряється природа і людина. Найбільш впливовою для подальшого розвитку стала філософська система Платона про єдність ідеї і речі та про деміургічну (першотвірну) силу ідеї-Логосу. В працях Шеллінга і Гегеля платонівська філософія знайде класичний варіант завершення. Так, за Гегелем, розвиток є діяльністю світового духу (Абсолюту), а сам дух німецький філософ розглядає у вигляді нематеріальної е н е р г і ї, яка розчинена у світовому просторі. Чи не такий дух зі своєю енергією мав на увазі і Гумбольдт, близький друг Гегеля?

Феноменологічна концепція Е. Гусерля, на відміну від Платона і Гегеля, визнає наявність ідеальних сутностей не поза межами людини, а в ній самій на рівні «чистої свідомості», яка є багатомірною за природою і включає також мовні смисли. С. Булгаков, М. Бердяєв, в свою чергу, говорять про мікрокосм людини, в якому міститься абсолютно все, що є в Універсумі (макрокосмі). Особливе місце в цьому мікрокосмі посідає Слово: «Слово є космічним у своїй сутності ... і людина є

світовою ареною, мікрокосмом, оскільки в ньому і через нього звучить світ, тому слово є антропокосмічним» [3, с. 35].

На початку XX століття, на новому витку еволюції, спостерігається повернення до класичного тлумачення Логосу як творчої сили, наділеної особливою енергією. Найближче до розуміння проблеми енергетичної сутності мови підійшов О.Ф. Лосєв. Релігійно-філософською основою „ім'яславія” (рос. имяславия) Лосєв вважав православну доктрину енергетизму у вченні паламитів, тобто послідовників Г. Палами, які випромінювання світла на горі Фавор розглядали як енергію сутності Бога. Словесна енергія містить частку цієї енергії, оскільки через слово здійснюється зв'язок з Богом.

Таким чином, історія філософського осмислення мови не вичерпується тільки її роллю у діяльності мислення, а підпорядковується більш загальній проблемі, що пов'язана із визначенням мовного впливу на формування свідомості і виявленням першопричин тієї внутрішньої енергетичної сили, яким наділено слово в житті людини.

2. Енергетика слова в аспекті квантової теорії фізики. Звернення лінгвістики до фізики не є випадковим, якщо розуміти фізику в її базовому визначенні як науку про природу. Мова як універсальна здатність людини є не тільки соціальним, психоментальним, а і природним явищем. Відтак загальні закони, які діють в царині природи, так чи інакше діють і в мові. Блискучі докази цього містяться, наприклад, в працях видатного вченого і мислителя кінця XX століття В.В. Налімова, який власну концепцію свідомості і мовної семантики побудував, відштовхуючись від фізичних законів. Проте з гіркотою зазначив: «Незважаючи на усі досягнення нейрофізіологічних досліджень, незважаючи на усі спроби фізиків звернутися до квантово-механічного розуміння свідомості, не дивлячись на усю переконливість практики Сходу ... проблема мат ерія-свідоміст ь залишається нерозв'язаною» [12, с. 215].

Саме новий погляд на співвідношення свідомості і реальності може пролити світло на вирішення багатьох питань стосовно мови, фізична (=природна) структура якої а ргіогі є ізоморфною до структури реальності в іншому її розумінні. Таке інше розуміння реальності пропонує сьогодні квантова теорія фізики, яка інакше розглядає світ, вивчаючи глибинні, в тому числі й невидимі, його зони. На такому підході сучасними фізиками-теоретиками (В.В. Налімов, С.І. Доронін, Д. Дойч, П. Девіс та ін.) здійснюються спроби побудови новітнього образу реальності як єдиної матеріально-ідеальної субстанції. «Фізичні експерименти останніх десятиліть довели квантовий характер реальності на фундаментальному рівні ... Зараз стало очевидним, що усі об'єкти, поруч із звичними класичними взаємодіями, пов'язані із оточенням нелокальними квантовими кореляціями» [9]. В цьому відношенні необхідно по-іншому дивитись на матеріальні тіла, які ми звикли вважати структурами атомів і молекул, а розглядати їх як енергетичні структури. І будь-яка фізична одиниця в природі зумовлена наявністю «градієнта (поток) енергії», що розповсюджується, зокрема, на мову, існуючі магічні, релігійні, езотеричні практики тощо [9].

Квантовий підхід до природи базується на дуалізмі частки-хвилі, на курпускулярно-хвильовому визнанні субстанцій реальності як єдності неподільного цілого. «Основною та фундаментальною рисою космології Бома, – зазначає Р. Вебер, – є твердження про те, що реальність є єдина, що вона являє собою неподільну

цілісність, що лежить в основі усього Всесвіту, в основі матерії та свідомості (курсив авт. – В.М.)» [14, с. 124].

Такий підхід передбачає докорінну зміну світоглядних установ і перехід до нової системи свідомості людства подібно до того, як свого часу відбувся перехід від теорії Птолемея до системи Коперніка. Найголовніше у цьому процесі – усвідомлення того, що «реальність є значно більшою, ніж видається, і більша її частина невидима»; тіньові (невидимі фотони), які паралельно існують у фізичній реальності, складають «паралельний Всесвіт», який разом із «реальним» Всесвітом-Універсумом фізики домовились іменувати неологізмом «мультиверс» [8, с. 22-23]. Задовго до цих висновків відомий фізик Пол Девіс писав про існування двох відмінних світів, один з яких свідчить про існування «прозорого Всесвіту» і «прозорої матерії» з власним полем гравітаційного впливу [7]. І це, очевидно, тільки початок сучасних революційних змін у сфері фізичної парадигми знань.

Отже, пошуки не припиняються, а нарощуються у новітній час, що є свідченням початку зміни загальної світоглядної парадигми і кроком до відкриття нового образу світу, який має з'явитись як єдність матерії та свідомості, маси та енергії, матеріального та ідеального. Можливо, переосмислення мовного феномену, в якому єдність матерії і свідомості є найвідчутнішою, слугуватиме додатковим аргументом на користь нового уявлення про реальність в цілому.

3. Енергетика слова в нейропсихолінгвістичному аспекті. Розуміючи різницю між нейролінгвістикою і психолінгвістикою, поєднаємо їх в один аспект з огляду не на детальний, а на загальний розгляд проблеми на рівні принципів постулатів, які тут збігаються.

Знайомство із сучасними поглядами на мову фахівців цих галузей підтверджують, що наука в цілому рухається в одному напрямку і з різних позицій шукає відповідь на те саме запитання: чому слово людської мови здатне випромінювати особливу енергетику? Думки нейролінгвістів, в свою чергу, спираються на положення квантової теорії фізики. Так, відомий нейрофізіолог Н.П. Бехтерева зазначає: “Варто було би замислитись над новим образом світу, який нам показала сучасна фізика: кожен електрон (де б він не знаходився!) завжди має дві іпостасі. Він одночасно і частка, і хвиля. Одночасно і маса, і енергія. Світ ось такий. Не дивлячись на те, що це уявлення протирічить побутовому здоровому глузду. А закони природи єдині. Їм підпорядкований і світ речей (нашій мозок), і світ ідеальний (наша думка). У тих електронів, що у мозку, теж дві іпостасі” [2, с. 121].

Ідею про існування «єдиної глибокої реальності» розвиває і засновник квантової психології Уїлсон Роберт Антон [1]. В її основі – визнання багатомірності та відносності одержання та переробки людиною інформації. Психологи висувують також гіпотезу про психічний феномен як первісну властивість біоенергетичного, інформаційного та будь-якого іншого тонкоматеріального поля, яке має власні енергетичні комплекси і форми. В.О. Звєгінцев називає ці комплекси «психосферою», А.А. Гируцький пропонує особливі психічні кванти енергії, «психічні еквіваленти» слова іменувати «псінонами» [5, с.120]. Існує багато інших підходів, в тому числі пов'язаних з біологічними процесами на генному рівні, що також підпорядковані законам квантової теорії поля, мають нелокальний характер у вигляді морфогенетичного поля, яке існує між генами, однак не може бути виявленим в них.

Подібні висновки, в свою чергу, ґрунтуються на загальній можливості утворення часток з енергії. Ця властивість була сформульована ще в теорії відносності, а реальність цих процесів вперше виявилась завдяки відкриттю Діраком антиматерії і утворення пар. Матеріальний об'єкт у такому розумінні лише копіює структури, які його утворюють [5, с. 92]. Можливо, саме мова людини і є найкращим підтвердженням такої закономірності.

З точки зору ієрархії цих процесів і визначення місця мови в них на рівні загальних принципів, які діють в природі та свідомості, слово (мова) постає тут, очевидно, як інформаційно-енергетичний посередник і одночасно як «золотий ключик» до пізнання загального устрою Всесвіту, в якому інформація та енергія є первинними, а матерія-свідомість – похідними. В слові, мові свідомість, матерія і енергетична інформація зливаються в одне ціле, відбиваючи загальні закономірності будови людини, природи і Всесвіту.

Таким чином, єдність законів світу дозволяє перенести усе сказане і на мову, де найголовніші його «електрони», «фотони» – слова – також мають дві іпостасі: масу та енергію, матерію та енергетичну хвилю, що випромінюють слова та інші мовні одиниці. Геній В. фон Гумбольдта ще на початку ХІХ століття помітив цю подвійну природу слова, зазначаючи: «В мові, у тій мірі, в якій вона є реальним надбанням людини, розрізняються два конститивних принципи: внутрішня мовна свідомість (під якою я розумію ... усю сукупність духовних здібностей відносно утворення та уживання мови, тобто лише спрямованість) і звук... Внутрішня мовна свідомість – це принцип, що надає усьому початковий імпульс» [6, с. 227]. І далі: «...діяльність мовної свідомості ... є залежною від тієї енергії, з якою вона (внутрішня свідомість. – В.М.) впливає на звук і втілює останній у живе вираження думки в усіх найтонших відтінках. А ця енергія не може бути повсюди однаковою, не може повсюди виявляти однакову інтенсивність, живість і регулярність» [6].

Отже, можна припустити, що цей «початковий імпульс», про який говорить Гумбольдт, не є значенням або семантикою, а являє собою саме енергетично-інформаційну першооснову, є своєрідною психоментальною колискою, в якій народжується і функціонує слово (мова) з його змістом і формою. Так званий формальний бік мови – це не тільки «кольчуга» змісту, а набагато складніше утворення. Це добре знають, наприклад, фахівці з фоносемантики, нейролінгвістичного програмування, інформаційного метаболізму, сугестивної лінгвістики тощо. Але це вже проблема практичного втілення енергетичного виміру слова в процесі комунікації і мовленнєвої діяльності Номо Lingualis в цілому.

Висновки

1. Теорія масової комунікації, лінгвістична наука на сучасному етапі розвитку повинні ставити питання про включення енергетичного складника до структури слова та інших мовних одиниць, що є суттєвою ознакою осмислення мови на рівні нової парадигми знань про світ.

2. Енергетичний феномен мови має широкий спектр пояснень, серед яких найголовнішими є філософський, квантово-фізичний та нейропсихолінгвістичний; саме ці галузі на сьогодні найближче підійшли до побудови нової моделі світу.

3. Незважаючи на незаперечний прояв енергетичних властивостей мови в різноманітній комунікативній діяльності (сугестія сакральних, поетичних, медійних та інших текстів, повсякденна мовленнєва діяльність тощо), лінгвістика та інші

суміжні науки поки що не мають відповідних приладів вимірювання мовної енергетики. Такі прилади також повинні мати не механічні, а квантові параметри. Опосередковано проблеми, яких ми торкнулися у статті, перетинаються з когнітологією та концептологією, біонікою та соціонікою, іншими відносно новими галузями, проте і ці науки іще на стадії становлення.

Список літератури

1. Антон У. Квантовая психология. Пер. с англ. – К., 1998.
2. Бехтерева Н.П. Вглядимся в чудо, не убоявшись старых догм //Неделя. – 1989. – №37.
3. Булгаков С.Н. Философия имени. – Спб., 1998.
4. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. – М., 1988.
5. Гируцкий А.А., Гируцкий И.А. Основы нейролингвистики. – Минск, 1998.
6. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М., 1984.
7. Девис П. Суперсила. – М., 1989.
8. Дойч Д. Структура реальности. Пер. с англ. Н.А.Зубченко. Под общей ред. акад. РАН В.А. Садовниченко. – М.-Ижевск, 2001.
9. Доронин С.И. Физика магии. Теория. – <http://physmag.h1.ru/theory.html>
10. Лосев А.Ф. Философия имени. – М., 1990.
11. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология. – К., 2004.
12. Налимов В.В. Спонтанность сознания. – М., 1995.
13. Флоренский П. Имена. – М., 2000.
14. Weber R. Reflections on David Bohm's Holomovement, A Physicist's Modell of Cosmos and Consciousness// The Metaphors of Cosciousness. – N.Y.; L.: Plenum Press, 1981.

Манакин В.М. Феномен энергетичности человеческого языка

Статья посвящена очень интересной и загадочной проблеме энергетического феномена человеческого языка. Автор предлагает поиск секрета этого явления, базируясь на интердисциплинарном подходе с привлечением данных квантовой теории физики.

Ключевые слова: язык средств информации, энергия, суггестивная лингвистика

Manakin V.M. The energy phenomenon of human language

The article focuses on very interesting and mysterious problem of energy phenomenon of human language. The author suggests to find the secret of the phenomenon using interdisciplinary method including quantum theory of physics.

Key words: the language of mass-media, energy, suggesting linguistics

Пост упила до редакції 12.09.2008 р.